

Inventarisatieverslag 2015

Territoriumkartering Broedvogels in het Diessens Broek

EHS-gebied De Hilver

P. Busink
in opdracht van Stichting Het Brabants Landschap

Inhoud

Inleiding	3
Het gebied	3
Werkwijze	6
Uitwerking	6
Resultaat.....	6
Bespreking.....	7
Weidevogelpercelen	8
Nieuw ontstaan moeras	8
Waterschap	9
Agrarisch materieel	9
Literatuur.....	10
Bijlage	11

Inventarisatieverslag 2015
Territoriumkartering Broedvogels in het Diessens Broek
EHS DE Hilver

In opdracht van Stichting Het Brabants Landschap

Uitgave december 2015
Samenstelling en foto's: P. Busink

Inleiding

In het voorjaar van 1994 lag bij verkenning van mijn nieuwe woonomgeving het Diessens Broek op mijn route. Het was mij toen al snel opgevallen, dat in het noordelijk deel van het Diessens Broek (Houtakkerbroek geheten) sprake was van het bestaan van een opmerkelijk goed broedgebied van weidevogels. Voor Brabantse begrippen viel, na het voorkomen van de Watersnip, de grote gruttipopulatie op, die zich vooral bevond op de weilanden in het noordelijk deel van het Diessens Broek.

Het Diessens Broek bestond toen uitsluitend uit weilanden en enkele maïspancelen. Vanaf de eerste week van mei werden toen de weilanden gemaaid, of wat eerder, werd in andere percelen vee ingeschaard.

Bij de start van de Landinrichting De Hilver in 1996 was het de bedoeling het gebied over te dragen aan de Stichting Het Brabants Landschap (BL). Tot op heden heeft de officiële overdracht nog niet plaats gevonden. Ondanks het feit dat BL nog geen officieel 'eigenaar' is, wordt door BL vanaf 1996 wel het beheer gedaan. Voor de herinrichting van het gebied, werd het gebied nog hoofdzakelijk door boeren beheerd, weliswaar onder bepaalde voorwaarden.

In overleg met boeren van de Biestse Gement en boeren die op BL-gronden hun vee hadden ingeschaard, is vanaf 1996 in het weidevogelrijke deel van het Diessens Broek met vrijwilligers begonnen met weidevogelbescherming.

Om een inzicht te geven in de bijzondere broedvogelpopulatie zijn in 2002 en 2003 in dit gebied broedvogelinventarisaties uitgevoerd

In 2009, het jaar voor de herindeling van het gebied door de Landinrichting De Hilver, is het hele EHS-gebied van de Hilver geïnventariseerd (zie voor verslagen de literatuurlijst achterin dit rapport).

In 2015 (ca. 4 jaar na oplevering) werd het plan opgevat om de hele EHS De Hilver opnieuw te inventariseren. Daarom werd het verzoek bij Brabants Landschap ingediend, om hun gebied het Diessens Broek dan ook te inventariseren.

Tevens zal deze inventarisatie inzicht geven wat de invloed voor de broedvogels in dit gebied is geweest ten gevolge van de gebiedsverandering.

Om dezelfde reden zijn de door Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten beheerde gebieden ten noorden van het Wilhelminakanaal ook in 2015 geïnventariseerd op het voorkomen van broedvogels.

Het gebied

Het gebied het Diessens Broek ligt tussen Diessen en het Wilhelminakanaal. Het Diessens Broek is een onderdeel van EHS De Hilver, dat van Diessen tot aan Moergestel reikt.

Door het Diessens Broek stroomt de beek de Reusel, middels een sifon stroomt deze beek onder het Wilhelminakanaal door het gebied Den Opslag in, dat door Staatsbosbeheer wordt beheerd.

In het westen grenst het Diessens Broek aan landgoed Annanina's Rust en aan de waterzuivering van Waterschap De Dommel. Sinds 2012 is de waterzuivering uitgebreid. Het aangrenzende weiland is ingericht als helofytenfilter. Het nog niet geheel gezuiverde afvalwater uit de waterzuivering stroomt in dit voormalige weiland via een aantal overloopvijvers in een afvoersloot, die het 'gezuiverde' water verder afvoert naar de Reusel. Vooral tijdens de wintermaanden verblijven op deze overloopvijvers verschillende eendensoorten.

In het oosten vormt de Willekendsdreef de grens met het Diessens Broek.

Het hele gebied ligt in de gemeente Hilvarenbeek en is ca. 370 ha groot.

Foto 1 Met zwaar materieel wordt voor het grootste deel van het Diessens Broek de zwaar bemeste teeltlaag afgegraven.

Foto 2 Wanneer de ca. 40 cm dikke zwarte teeltlaag is weggegraven, verschijnt de lichte zandlaag

Foto 3 De indertijd genormaliseerde Reusel wordt tijdens de herinrichting gedempt.

Foto 4 De 'nieuwe' meanderende Reusel stroomt nu door het 'nieuwe' Diessens Broek.

Ook de in het noorden aangrenzende gebieden Den Opslag en het Moergestels Broek werd voor WO II een begin gemaakt met het gebied te ontginnen. Volgens de medeoprichter van Natuurmonumenten Jac. P. Thijsse hebben deze gebieden een bijzonder hoge natuurwaarde gehad. In edities van het nog steeds bestaande blad 'De Levende Natuur', heeft hij in de 20-er jaren van de vorige eeuw enkele artikelen hieraan gewijd. Samen met Van Tienhoven (de medeoprichter van NM) is geprobeerd om het hele gebied als natuurgebied aan te kopen. Na jaren lang getouwtrek, is in 1932 door de gemeenteraad van Moergestel besloten om het gebied te ontginnen

Foto 5 De oorspronkelijk Reusel, stromend door het Diessens Broek. Wat opvalt is het kleine verschil tussen waterniveau van de beek en de aangrenzende percelen. (archief Ad van Doormaal).

Foto 6 Werkzaamheden tijdens de eerste ontginning van het Diessens Broek omstreeks de 30-er jaren van de vorige eeuw. (archief Ad van Doormaal).

Tijdens de herinrichting in 2010 werd in een groot gedeelte de bouwvoor van ca. 40 cm dikte, tot het zand afgegraven. De vrijgekomen "zwarte grond" werd getransporteerd naar agrarische bedrijven in de omgeving. Na de herinrichting stroomt de hermeanderende Reusel, die nu veel minder diepte heeft dan voorheen, door De Hilver. De Reusel is door zijn meanders tussen Diessen en Moergestel 3 km langer geworden. In de Reusel zijn tussen Diessen en Moergestel tijdens de herinrichting vier stuwen verwijderd. Ter vervanging van de stuwen zijn twee vistrappen aangelegd. Eén vistrap ligt in het Diessens Broek, vlak voor de sifon bij het Wilhelminakanaal, de andere ligt op het einde van zijn nieuwe traject in Moergestel. De migratie van de aquatische flora en fauna kan hierdoor in de Reusel over een afstand van ca. 10 km ongehinderd plaats vinden .

Foto 7 Een niet meer van dienstdoende stuw van de 'oude' Reusel naast het nieuwe stroomdal.

Foto 8 De vistrap in de Reusel ter hoogte van het Wilhelminakanaal.

Na de herinrichting in 2011 werd het Diessens Broek in zijn geheel als natuurgebied aan Stichting Het Brabants Landschap overgedragen. De overheid heeft voor delen in het Diessens Broek natuurdoelstellingen opgesteld, namelijk:

'Moeras'	N05.01
'Nat schraalland'	N10.01
'Vochtig weidevogelgrasland'	N13.01
'Beekbegeleidend bos'	N14.01

Verder werden in het gebied negen poelen aangelegd.

Voor het grootste deel heeft het gebied een N10.01 doelstelling gekregen.

In het noorden liggen enkele percelen met een N13.01 doelstelling. Aan deze weidevogelgebieden grenst in het westen een deel van de Biestse Gement. Pogingen om dit gebied ook bij EHS-De Hilver te betrekken, zijn mislukt.

Het Brabants Landschap heeft de opdracht deze natuurdoelstellingen in de aangewezen delen van het Diessens Broek te beheren. Eens in het jaar worden de afgegraven N10.01 percelen met een speciaal rupsvoertuig gemaaid en het maaisel afgevoerd. Het maaisel wordt op een plek in het terrein verzameld en blijft daar enkele maanden liggen, waarna het elders naar toe wordt gebracht om gecomposteerd te worden.

Foto 9 Met een speciaal rupsvoertuig worden de N10.01 percelen gemaaid

Foto 10 Met een ander rupsvoertuig en aanhanger wordt het maaisel afgevoerd

Naast natuurgebied heeft het Diessens Broek voor een groot deel ook de functie van waterretentiegebied. De verantwoordelijkheid voor deze functie ligt bij het Waterschap De Dommel.

Het Waterschap heeft ook de verantwoordelijkheid voor een 'goede doorstroom van het water', waardoor de beek jaarlijks wordt geschoond.

Voor het eerst na de herinrichting van het gebied werd in februari 2015 als proefneming de sluisdeur voor het sifon bij het Wilhelminakanaal neergelaten, om te zien of bij volledige inundatie alle dijksystemen rondom het gebied aan de verwachtingen voldoen.

Door deze dagen lange inundatie, was de vrees dat de macrofauna in de bodem dat niet zou overleven.

Als dat zo was, zou men dat aan de broedvogelpopulatie kunnen merken.

Ook deze vraag was een argument om aan Brabants Landschap toestemming te vragen om in dit gebied een broedvogelinventarisatie uit te voeren.

Foto 11 Het ondergelopen gebied gezien vanaf de Willekendreef richting Wilhelminakanaal

Foto 12 Het ondergelopen gebied gezien vanaf de Koppestraat

Omstreeks de derde week van februari werd de sluisdeur weer open gezet en in enkele dagen stroomde het Diessens Broek leeg. De bodem bleef op veel plaatsen nog een lange tijd drassig.

Werkwijze

De inventarisatie is uitgevoerd als territoriumkartering volgens de SOVON-criteria.

Op locatie werden de territoriale gedragingen van de vogels op kaart ingetekend. De gedragingen werden zo veel mogelijk vanaf de wegen in het gebied geobserveerd, om verstoring van de vogels tegen te gaan.

Wanneer het zicht op de vogels niet mogelijk of onvoldoende was, werd het gebied betreden.

Tijdens het broedseizoen werden in het Diessens Broek vijf bezoeken afgelegd, vooral in de vroege ochtenden, namelijk op 15 april, 18 april, 4 mei, 14 mei en 10 juni.

Op 4 en 8 juli werden twee avondbezoeken gebracht voor Kwartel en Kwartelkoning (ondersteund met geluid).

Uitwerking

Bij de uitwerking werden, indien van toepassing, de genoteerde gegevens op de werkkaarten geclusterd om de territoria van de verschillende vogelsoorten te bepalen.

In de bijlagen achterin dit verslag zijn de vastgestelde territoria per soort op stippenkaarten weergegeven.

Alleen die gegevens werden gebruikt, die volgens de SOVON-criteria binnen de datumgrenzen vielen.

Ganzensoorten, Wilde eend en andere "gewone" soorten (zoals Koolmees, Roodborst e.d.) zijn niet geïventariseerd.

Op de kaart van het Diessens Broek die ik ter beschikking heb gekregen, geeft de ondergrond van de kaart nog de situatie weer van de toestand van voor de herinrichting. Op de kaart zijn door mij de poelen en de grens handmatig ingetekend.

Resultaat

Men moet zich realiseren dat de stippen op de kaarten waargenomen territoria zijn en dus niet allemaal succesvolle broedsels voorstellen. Het gedrag van de vogels in het veld tijdens de broedperiode is bepalend geweest voor het vaststellen van territoria. Er is niet naar nesten gezocht, desondanks mag verondersteld worden dat verreweg in de meeste territoria ook nesten zijn gemaakt en eieren zijn gelegd. Of de broedsels dan ook uitgevlogen jongen hebben opgeleverd, blijft meestal in het ongewisse.

In 2002 en 2003 zijn toen vooral de weidevogels geïventariseerd. Alhoewel grote delen van het gebied al werd beheerd door het Brabants Landschap, werd het gebied hoofdzakelijk agrarisch beheerd. De inventarisaties stonden toen dan ook in het teken van weidevogelbescherming.

In 2009 was het jaar voor de herinrichting van het gebied.

Van het grootste deel van het Diessens Broek zou immers de bouwvoor afgegraven worden. Het gebied zou daardoor een metamorfose ondergaan. Om dan te inventariseren, zou een inzicht kunnen geven in de te verwachten veranderende broedvogelpopulatie na de herinrichting.

In onderstaande tabel worden de resultaten van de vier inventarisaties vermeld.

Tabel 1: Tabel met resultaten van eerdere en laatste inventarisaties

jaar	2002	2003	2009	2015
Dodaars	-	-	0	2
Krakeend	-	-	4	5
Slobeend	-	-	2	7
Zomertaling	-	-	0	2
Kuifeend	-	-	7	11
Meerkoet	-	-	10	15
Waterhoen	-	-	7	7
Fazant	-	-	4	6
Kwartel	2	3	0	0
Patrijs	2	0	0	1
Scholekster	5	3	2	0
Waterral	-	-	0	3
Kievit	-	-	15	20
Watersnip	4	4	2	9
Wulp	2	2	4	2
Grutto	28	15	10	7
Tureluur	-	-	0	2
Veldleeuwerik	6	2	0	4
Graspieper	9	11	8	18
Boompieper	-	-	0	1
Gele kwikstaart	2	2	0	1
Blauwborst	4	4	3	5
Roodborsttapuit	11	12	10	5
Kleine karekiet	9	11	19	7
Bosrietzanger	5	6	1	3
Tjiftjaf	-	-	0	3
Grasmus	7	9	13	13
Kneu	8	6	1	2
Rietgors	3	4	6	16
Totaal	nvt	nvt	128	177

= niet geteld

0 = niet waargenomen

Bespreking

In zijn algemeenheid lijkt het gebied na de herinrichting in zijn totaliteit vogelrijker te zijn geworden. Soorten als Zomertaling, Waterral, Tureluur en Veldleeuwerik zijn als broedvogel erbij gekomen. Daar tegenover staat dat de Scholekster uit het gebied is verdwenen. Aannemelijk is dat de meer begroeide bodem na de herinrichting hiervan de oorzaak kan zijn. Ook de algemene achteruitgang van deze vogelsoort zal hierin meespelen.

De grote gruttopopulatie heeft zich vanaf het begin van het eerste decennium van deze eeuw successievelijk beetje voor beetje naar de overkant van het Wilhelminakanaal verplaatst. Dit vertrek kan mogelijk veroorzaakt zijn door een ander beheerbeleid dat Brabants Landschap na de overdracht heeft uitgevoerd, namelijk om de betreffende percelen niet meer te bemesten.

De eerste jaren na de herinrichting werden in het Diessens Broek geen grutto's als broedvogel meer waargenomen. De laatste twee jaren echter, lijkt een kleine populatie naar het Diessens Broek te zijn teruggekeerd, waar op afgegraven delen gebroed wordt.

Opmerkelijk is dat op de gebieden in het Diessens Broek met een 'weidevogel-doelstelling' nauwelijks grutto's als broedvogel voorkomen. Dit geldt ook voor een weidevogelsoort als de Kievit, ook hun broedsels lagen in 2015 op afgegraven percelen.

Tijdens de laatste inventarisatie is opgevallen dat vertegenwoordigers van de groep "gekwalficeerde" weidevogels zich niet of nauwelijks ophielden op de percelen met een 'weidevogel-doelstelling'.

Begin februari 2015 heeft Waterschap De Dommel het experiment uitgevoerd om bij inundatie de omstandigheden tijdens een volgelopen Diessens Broek aan een nader onderzoek te onderwerpen. Het afgegraven deel van het Diessens Broek tussen de Koppestraat en de kanaaldijk veranderde hierdoor in één grote watervlakte. Het was een spectaculair gezicht. Veel watervogels namen deze tijdelijke waterplas in

bezit, waaronder tien eendensoorten, namelijk: Wilde eend, Krakeend, Kuifeend, Bergeend, Zomertaling, Wintertaling, Pijlstaart, Slobeend, Smient en Tafeleend.

De percelen in het noorden van het gebied, waar een weidevogel-natuurdoeltype op staat, liggen hoger (zijn bij de herindelings niet afgegraven), waardoor die niet zijn ondergelopen.

Tijdens de inventariseerperiode bleek dat op veel plaatsen in het gebied een laagje water is blijven staan. Dit belette zeker grondbroeders zoals grutto's en fazanten om daar te nestelen.

Opvallend was wel dat watersnippen hier weinig last van hadden, want menig territoriaal gedrag van deze soort speelde zich op deze plekken af. Boven water uitstekende vegetatiepollen waren kennelijk voor hen geschikt om in te nestelen.

Watervogels, zoals eendensoorten, hadden blijkbaar ook baat bij een drassig gebied.

Eveneens Waterral en Tureluur hebben onder deze omstandigheden geschikte biotopen gevonden.

Opmerkelijk is dat de Rietgors, vergeleken met de inventarisatie in 2009, het in 2015 erg goed deed, terwijl dat voor de Kleine karekiet niet het geval was. De achteruitgang van de Kleine karekiet kan verklaard worden door het verdwijnen van rietkragen op toenmalige perceelgrenzen. Rietgorzen zijn in tegenstelling tot hun naam minder afhankelijk van rietkragen als nestplaats, rietgorzen nestelen vooral in pollen.

Een nieuwkomer in het gebied is de Tjiftjaf. De natuurdoelstelling beekbegeleidend moerasbos in het zuiden, heeft binnen enkele jaren een zodanige boomopslag gekregen, dat deze bosvogel er een geschikt biotoop in heeft gevonden. Ook is waargenomen dat de Merel in deze houtopstand heeft genesteld.

Opmerkingen/aanbevelingen

Weidevogelpercelen

In het noordelijk deel liggen percelen met de natuurdoelstelling 'vochtig weidevogelgrasland'. Op deze N13.01 percelen broeden nauwelijks 'gekwalficeerde' weidevogels.

Citaat uit 'Portaal Natuur en Landschap':

'Vochtig weidevogelgrasland' omvat natte en vochtige graslanden met primair een weidevogelstelling; beide zijn belang voor een diversiteit in soorten. De zuurgraad dient matig zuur tot neutraal te zijn, de voedselrijkdom is minimaal licht voedselrijk.

Goede weidevogelgraslanden worden gekenmerkt door een open karakter, een mozaïek van diverse vormen van graslandbeheer

Natuurbeherende organisaties moeten op bepaalde tijd in het kader van de Subsiestelsel Natuur en Landschap (SNL) een kwaliteitstoets voor hun gebied afleggen. De kwaliteit van een weidevogelbroedgebied wordt bepaald door het aantal voorkomende "gekwalficeerde weidevogelsoorten" omgerekend naar 100 ha.

De soorten die tot de groep "gekwalficeerde weidevogelsoorten" behoren zijn: Grutto, Tureluur, Watersnip, Kemphaan, Slobeend, Zomertaling, Veldleeuwerik, Wulp, Kluut, Krakeend, Kuifeend, Wintertaling, Graspieper en Gele kwikstaart.

Door de overheid is besloten dat Kievit en Scholekster niet tot deze groep behoren.

Opmerkelijk is dat in het afgegraven deel van het Diessens Broek 11 van de 14 'gekwalficeerde' weidevogels wel gebroed hebben.

Nieuw ontstaan moeras

In de hoek Willekensdreef / Koppestraat blijkt veel kwel aanwezig te zijn, waardoor in deze hoek onbedoeld een vrij groot moerassig gebied is ontstaan. Dit moeras trekt bijzondere broedvogelsoorten aan zoals Zomertaling, Slobeend, Tureluur. Ook niet-broedvogels worden hier waargenomen, zoals bosruiters, groenpootruiters, kemphanen en lepelaars.

Het is aan te bevelen om dit moerasgebied wat uit te breiden, waardoor meer bijzondere vogelsoorten dit gebied kunnen koloniseren. Hiervoor zouden aan de noord- en de westkant delen nog zo'n 15 cm afgegraven kunnen worden.

Foto 13 Het moerasgebied in de winter

Foto 14 In de zomer hebben zich 2 lepelaars opgehouden in het moerasgedeelte

Waterschap

Elk jaar wordt de hele beek door het waterschap gemaaid, waardoor alle vegetatie uit de beek verdwijnt. Begrijpelijk is dat de aquatische macrofauna hiervan nadeel heeft.

Ook begrijpelijk is dat voor agrarische belangen buiten het Diessens Broek, de waterdoorgang van de beek gewaarborgd moet worden.

Om aan beide doelen tegemoet te komen, is uit ecologische overwegingen aan te bevelen om de beek jaarlijks niet in zijn geheel te 'schonen'. Dit is mogelijk door jaarlijks de helft van de watervegetatie te laten staan, het ene jaar de ene kant, het andere jaar de andere kant.

Foto 15 Jaarlijks wordt de beek in zijn geheel 'geschoond'.

Agrarisch materieel

Ondanks dat het gebied wordt gemaaid met rupsvoertuigen en het maaisel met dezelfde voertuigen wordt afgevoerd, komt blijkbaar toch agrarisch materieel in het gebied. Door de hierdoor ontstane spoorvorming wordt de kwetsbaarheid van de natte bodem zichtbaar.

Aan te bevelen is om het gebied met zwaar agrarisch materieel te mijden.

Foto 16 *Inscharen vee weidevogels*
Volgeladen wagens nat groot gewicht verdichting van de bodem

Vee inscharing

In het zuidelijk deel van het Diessens Broek is gekozen voor een beekbegeleidend bos. Dit bos mag spontaan opkomen. Door inscharing van vee wordt in dit deel de vrije ontwikkeling van het bos geremd.

Literatuur

- Van Dijk A.J.2004
Handleiding Broedvogelmonitoring Project
SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen
- Geld, J. van der, Groen N.M., Veer, R. van 't. 2013;
Weidevogels in een veranderd landschap: Meer kleur in het grasland.
KNNV Uitgeverij, Zeist.
- P.Busink; 2002; heruitgave 2009
Inventarisatieverslag Broedvogels in het Diessens Broek
Werkgroep Weidevogelbescherming Zuidoost Brabant
- P.Busink; 2003; heruitgave 2009
Inventarisatieverslag Broedvogels in het Diessens Broek
Vogelwerkgroep Midden-Brabant.
- P.Busink; maart 2010;
Inventarisatieverslag Broedvogels 2009 in het EHS-gebied De Hilver.
Vogelwerkgroep Midden-Brabant.

BIJLAGE

stippenkaarten van de waargenomen territoria in 2015 in het Diessens Broek

